

FILOSOFIJA IR TEURGIJA VĒLYVOJOJE ANTIKOJE

Filosofija, teurgija ir dievai

Senovės Egipto raštininkas Ani *Knygos apie kilimą į šviesą* pradžioje rašo, kad tikisi, jog jo siela, gyvenusi dorybingą gyvenimą ir sekusi keliu, kurį nurodė dievai, įgijo jų palankumą kitame gyvenime: „Ar gali suteikti galią danguje, stiprybę žemėje, dievų užtarimą, kelionę pasroviui į Busirį kaip gyvai sielai ir kelionę prieš srovę į Abydosą kaip garniu (heron): netrukdomą judėjimą pirmyn ir atgal per visus Duato vartus“¹. Šis senovinis tekstas, parašytas ir nuostabiai iliustruotas II tūkstantmetyje prieš Kristų, parodo ankstyvojo religinio elito lūkesčius ir siekius ypatingos vietos kitame pasaulyje, o panorėjus – galimybę sugrįžti atgal į gyvųjų pasaulį. Taip pat jis nurodo dievų vaidmenį šiame procese ir – kas dar svarbiau – ryšį tarp tikinčiojo ir dievų. Kituose fragmentuose akivaizdu, kad Ani pats tampa dievu, būtent Osiriu, kuomet susijungia su dievu požeminiame pasaulyje. Kelias į tapsmą Osiriu nelengvas, ir Ani žemėje turi sukaupti daug žinių, kad požeminiame pasaulyje galėtų saugiai keliauti ir galiausiai sėkmingai pereiti širdies svėrimo ceremoniją dievų akivaizdoje. Visą procesą žymi Ani išmintis, kurią jam suteikė dievai. Šiame procese dalyvauja kartu ir dievai, ir žmonės.

Senovės graikai nuo V amžiaus pr. m. e. veikiausiai neturėjo priėjimo prie *Knygos apie kilimą į šviesą*, kuri dabar vadinama *Egipto mirusiųjų knygos* ir palaidota kartu su jų kūrėjais. Net jei graikai ir būtų turėję tokį priėjimą, jie negalėtų iššifruoti hieroglifų, nors faktas, kad šiuose egiptietiškuose tekstuose išdėstytos idėjos buvo jiems pasiekiamos. Keistos istorijos, kurias Herodotas (484–425 m. pr. m. e.) papasakojo *Istorijos* knygos II dalyje, rodo, kad Egiptas buvo visiškai pavergęs graikų vaizduotę, ir net tuo metu buvo paplitę kūriniai apie šią senovės tautą ir jos tikėjimus. Po Aleksandro Didžiojo mirties (323 m. pr. m. e.) jo karvedys Ptolomėjas kontroliavo Egiptą, o jo šeima valdė šalį iki 30-ųjų m. pr. m. e., kai ją užkariavo romėnai jau po Kleopatros mirties. Akivaizdu, kad tuo metu buvo parašyta dar daugiau darbų apie šią šalį ir jos papročius. Dauguma jų buvo apie religinius įsitikinimus. Tuo metu Egiptas buvo laikomas išminties ir magijos šalimi.

1 O. Goelt, R. Faulkner, and C. Andrews, *The Egyptian Book of the Dead: The Book of Going Forth by Day*, 2nd revised edition, San Francisco, 1998, Plate 2.

Nuo Ani knygos iki Jamblichio filosofijos galime aptikti nuoseklią literatūros ir tradicijos raidą. Antrajame šios knygos skyriuje A. Uždavinys aptaria teurgijos reikšmę ir svarbą Jamblichio filosofijoje. Jis teisingai pastebi, kad žodis *theourgia* yra vienas iš daugelio, kuriuos Jamblichas, kaip ir jo bendraminčiai platonikai, vartojo, kalbėdami apie ryšį tarp dievų ir mirtingųjų. Taip pat akivaizdu, jog Jamblichas tikėjo, kad teurgijos šaknys siekia Egipto tradicijas. Neatsitiktinai savo svarbiausią kūrinių jis parašė, prisidengęs Egipto žynio slapyvardžiu.

Jamblichas (245–325) *teurgijos* terminą greičiausiai paėmė iš Chaldėjų orakulų šventų tekstų, kuriuos surinko tėvas ir sūnus Julianas Chaldėjas ir Julianas Teurgas II m. e. amžiuje². A. Uždavinys teigia, kad daugelį metų mokslininkai šį terminą vartojo klaidingai, bet neseniai (J. M. Dillon'o, G. Shaw'o, E. C. Clark'o ir kitų tyrėjų puikių darbų dėka) buvo atskleista tikslesnė šio termino prasmė, atvėrusi naują teurgijos ir filosofijos sankirtos Jamblichio neoplatonizme perspektyvą. Įdomu tai, kad teurgijos prasmė priartėjo prie Ani laikų egiptiečių supratimo.

A. Uždavinio tyrimai atveria naujų ryšių tarp Jamblichio filosofijos ir senovės egiptiečių išminties. Čia išsamiai apie juos nekalbėsiu. Vietoje to trumpai apžvelgsiu, kaip Jamblichas interpretavo (šiuo metu prarastus) rašytinius šaltinius apie senovės Egiptą ir Chaldėjų orakulus, kartu sukūręs neoplatonizmo kryptį, gyvavusią amžius po jo mirties. Pastebėsiu, kad Chaldėjų orakulų atradėjai buvo du Julijai iš Apamėjos, Sirijoje (kaip ir Numenijas, neopitagoriečių amžininkas, kartu su kitais linkęs į platonizmą). Tai pabrėžia teurginių apeigų ryšius su Sirija, kurių negalima ignoruoti. J. M. Dillon'as³ teigia, kad Jamblichas Apamėjos mieste buvo įkūręs mokyklą. Šave, savo mokyklą ir savo filosofiją jis akivaizdžiai laiko Rytų ir Egipto mokymo tradicijų dalimi.

Svarbus Jamblichio filosofijos aspektas – jo troškimas susieti platonizmą su ankstesnėmis tradicijomis, atskleisti pagoniško mokymo vientisumą. Savo *Misterijose* jis išsamiai kritikuoja siaurakaktiškai graikiškas ir skeptiškas Porfyrijo filosofines pažiūras. Platono filosofija Jamblichui yra daugiau nei graikų tekstai, jis į juos nežiūri kaip į siaurą filosofinę polemiką ir teigia, jog pats Platonas išmanė senovės išmintį ir ja naudojosi, todėl būtina, kad dabartiniai graikų filosofai darytų tą patį, nes kitaip jie rizikuoja klaidingai suprasti Platoną.

2 *On the Oracles*, see especially R. Majercik, *The Chaldean Oracles: Text, Translation, and Commentary*, Leiden, 1989, p. 1–46.

3 J. F. Finamore and J. M. Dillon, *Iamblichus, De Anima: Text, Translation, and Commentary*, Leiden, 2002, p. 5–6.

Teurgija – tai būdas susieti senovę ir Platoną. Kas yra teurgija ir kaip ji pasitelkia graikų filosofinę tradiciją kartu su egiptietišku / chaldėjišku / sirišku misticizmu? A. Uždavinyš savo knygoje teigia, kad visos kultūros ir filosofijos susietos įvairiais skirtingais būdais. Jis taip pat parodo, kad *teurgijos* prasmė dažnai yra suprantama klaidingai. *Theourgia* pažodžiui reikštų „dievų darbas“ (*theoi* – dievai, *ergon* – darbas, aktyvumas, veikla). Jamblichas savo kūrinyje *Apie misterijas* teigia, kad tai nereiškia, jog mes, žmogiškos būtybės, verčiame dievus mums dirbti. Dievai, pasak Platono (*Puota*, 202b–203a) tiesiogiai su žmonėmis nebendrauja. Jie atskirti nuo žmonių ir yra aukščiau už žmogų. Žmogus su jais bendrauja per daimonus, tarpinius pusdievius, kurie perduoda žmonių maldas dievams ir dievų dovanas žmonėms. Mes, mirtingieji, buvome atskirti nuo dievų, liko tik ryšys su tarpininkais, kuriuos Jamblichas vadina angelais, daimonais ir didvyriais. Jie gyvena po mėnuliu ant žemės ir gali pasiekti net aukštai esančius eterinius regimų dievų kūnus (planetas ir žvaigždes). Taigi teurginiai ritualai reiškiasi per tarpininkus.

Jamblichas neatskiria žemiškos srities nuo santykio su dievais. Ir veikale *Apie misterijas*, ir ypač III knygoje jis išdėsto savo švytėjimo (*ellampsis*) teoriją. Dievai švyti savo eteriniais kūnais, ir nors žemėje yra atsiskyre nuo materialaus pasaulio, jie gali apšviesti objektus ar asmenis, taip su jais sąveikaudami.

Atsiranda trečiasis esminis teurginių apeigų elementas: dalyvaujantis asmuo, teurgas, išventintasis, šventas objektas ar asmuo, kuris turėtų tapti tinkamu dieviškiems spinduliams priimti. Mums, žmogiškoms būtybėms, tai reiškia, kad mes turėtume būti tinkamai apvalyti. Pavyzdžiui, jei teurgas nori panaudoti vaiką apeigų ceremonijoje, jis turi jį paruošti, apvalydamas jo eterinį kūną. Apvalymo ritualas padaro vaiką tinkamą dieviškiems spinduliams priimti.

Jei teurgai nori patirti dieviškumą savais kūnais aukštesniame lygmenyje, jie turi dar labiau tam pasiruošti. Akivaizdu, kad jie turi apsivalyti, pasitelkdami asketiškas ir kitokias praktikas. Tačiau vaiko atveju jo intelektas nebūna įtrauktas į apeigas. Vaikas nesupranta, kas vyksta, kuomet jį supa dieviškoji šviesa. Tuo tarpu teurgai dalyvauja kartu ir intelektualiai, vadinasi, jie turi apvalyti ne tik kūną ir žemesnes sielas, bet ir savo protus. Taigi studijų laukas apima ne tik filosofijos, bet ir šventųjų ritualų studijas. Ani atveju matėme, kad dvi atskiros tyrimų formos susivienija susitikime su dievais.

Esant šiems trim elementams – 1) dievas, veikiantis per tarpininkus ir skleidžiantis šviesą, 2) šviesa, kuri nušviečia 3) asmuo ar objektas, pasiruošęs priimti šią šviesą, – apeigoms vadovaujantis teurgas užmezga kontaktą su dievu. Žemiausiame lygmenyje tai reiškia, kad vaikas, arba objektas, apšviečiamas dieviška šviesa. Kuomet ceremonijoje apšviečiamas pats teurgas arba per jį – jo pažengęs mokinys, kai rituale dalyvauja šviesos priėmėjo mąstymas ir jis yra tinkamai išsimokslinęs ir pasiruošęs, dieviškieji spinduliai

pakylēja teurgo arba išventinamojo sielą iš kūno į dangų, kur ji susijungia su dievu⁴. Taip Jamblichas, išsaugodamas Platono *Puotoje* išreikštą reikalavimą, neleidžiantį dievams nusileisti, užtikrino, kad mūsų pakilimas yra įmanomas.

Taigi, Jamblichas daro išvadą, kad tai nėra žemosios magijos apeiga, kokias aptinkame *Graikų magiškuose papirusuose*. Tai – filosofinis / teurginis ritualas, kurio metu siela kyla pas dievus ne primesdama valių dievams, bet pakludama dieviškajai valiai ir nurodymams. Jamblichas savo veikale *Apie misterijas* rūpestingai atskiria žemąją magiją, kuri palieka viską atsitiktinumui ir kuri savo pasekėjus gali nuvesti prie melagingų bei blogų demonų, nuo aukštosios magijos arba teurgijos, kuri yra tiesos ir laimingo gyvenimo garantai, sujungiantys žmogaus ir dievų gyvenimus.

Tad ritualuose ir po mirties teurgija – „dievų darbai“ noriai jų atliekami tiems, kurie tinkamai save paruošė, – pakylēja filosofus / teurgus prie dievų ir išstbulina mūsų dievišką bei racionalią savastį. Tai vėl primena Ani susitikimą su Osiriu. Jis maldavo išteisinimo ir galimybės laisvai judėti tarp pasaulių. Jamblichio tikslas panašus. Žinios, kurias mes įgyjame žemėje, garantuoja mums vietą danguje (ir šia prasme esame „dieviški“, nors nesame dievai tiesiogine šio žodžio prasme). Tai reiškia, kad mūsų racionali siela yra vieningos su universaliomis galiomis. Savo mąstymo pagalba galime „keliauti“ tarp dviejų pasaulių – eterinio ir mąstomo – bei to, kurį vadiname Vieniu. Teurgija suteikia ramybę, pasitenkinimą, galią, išteisinimą ir panašumą į Dievą.

John F. Finamore

4 Kadangi esame žmogiškos būtybės ir turime eterinį „nešėją“ („vežėčias“), t. y. eterinę substanciją, kurioje apsigyvena racionali ir iracionali siela, eterinė dievo šviesa susimaišo su eteriniu kūnu ir jį kelia (kartu su abiem sielom) į dangų, kol eterinis nešėjas susijungia su dievų eteriniu kūnu. Kuomet mūsų iracionali siela susijungia su dievu, racionali siela gali būti pakelta ir susitikti su Dievišku Intelektu ar net pačiu Vieniu.